

זה הזמן לסלוח

על משמעות הסליחה לאור עשרת ימי תשובה

מבוא:

מהי סליחה? האם ישנם מעשים עליהם לא ניתן לסלוח? על מי מוטלת האחריות לסלוח ובאילו תנאים תתאפשר סליחה אמיתית?

ימים אלו של חגי תשרי מזמנים אפשרות לכל אדם, לערוך בירור מחודש בשאלה את מי הוא צריך לפייס, וממי הוא צריך לבקש סליחה. מנגד הם מזמנים את האפשרות להיות מוכן לסלוח לאחרים.

פעילות זו דנה במושג הסליחה על מורכבותו, תוך בדיקה מעמיקה של התנאים המאפשרים תהליך של סליחה כנה. במערך זה נבחן את יישומו של מושג הסליחה במציאות חינוך, ובאמצעות מקרים וסיפורים שונים נבחן את הקשיים, הנובעים מתוך תהליך הסליחה ונדון בשאלת אחריותו של מבקש/ת הסליחה ושל הסולח/ת כאחד, ואת החשיבות לבקש ולקבל את הסליחה בו בעת.

'מלמדים זכות' – סדרת מערכי שיעור העוסקת בזכויות שונות מתוך האמנה לזכויות הילד ומיועדת לכיתות חטיבת הביניים. כל יחידת לימוד ערוכה בצורת גיליון של עיתון, אותו יש להציג בפני התלמידים, אשר בעמודיו השונים מובאים היבטים שונים של הנושא המדובר. למורים קיים 'מדריך למורה' בכולל הרחבות, הארות, פירושים והצעות שונות לפעילויות, לדיון ולדרכי לימוד מגוונות.

כותבים: טובה בן ארי - מפקחת על זכויות התלמיד במשרד החינוך, ד"ר רבקה צפיר - מנהלת תוכנית "רוח יהודית", דניאל קנדלר - מנהל תוכן, טליה אפיק - גרוסמן, עתר פולק - גיבל, יוסי מיכל - מדריך ארצי. עיצוב: רוטי ענקי. תצלומים: ויקי שיתוף, פיקיוויקי.
כתובת האתר לזכויות התלמיד: www.education.gov.il/zchuyot

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

אגף יישומי חוק ומדיניות

הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

מטרות:

- התלמידים ידונו בקושי ובמורכבות, הכרוכים בבקשת הסליחה ובקבלתה.
- התלמידים יבררו, מהם התנאים שצריכים להתקיים בתהליך הפיוס.
- התלמידים יכירו, בכך שבתהליך הסליחה מוטלת אחריות גם על מבקש/ת הסליחה וגם על הסולח/ת.
- התלמידים ידונו בקשיים, שבבקשה הסליחה ובקבלתה ויציעו פתרונות לכך.
- התלמידים יבחנו גם את האתגרים, שבבקשת סליחה של מבוגרים מילדים.
- התלמידים יבחנו בראיה מחודשת מצבים בחייהם, בהם התקשו לסלוח ויצעו דרכי התמודדות נוספות במצבים אלה.

שאלות מרכזיות:

- מהי סליחה ומה משמעותה בחיינו?
- על פי אילו אמות מידה יש לסלוח?
- האם ישנם אירועים עליהם קשה יותר לסלוח או לא ניתן לסלוח כלל?
- אילו תנאים צריכים להתקיים כדי שבקשת הסליחה תתממש?
- עבור מי מיועדת הסליחה - עבור הפוגע או הנפגע?

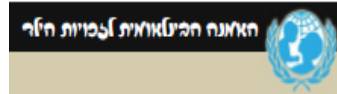
מקרא לפינות העיתון:

טובה בן-ארי, מפקחת ארצית ליישום חוק זכויות התלמיד

המשרד: * רחוב השלושה 2 ת"א, מיקוד: 61092 * טל. 036896889 * פקס. 036896756

education.gov.il@E-mail: tovabe: , www.education.gov.il/zchuyot

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף יישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

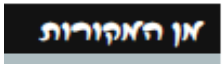

סעיפים מתוך האמנה הבינלאומית לזכויות הילד

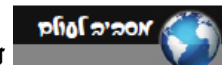
(מתוך האתר לזכויות התלמיד במשרד החינוך)

מקור מרכזי מתוך ארון הספרים היהודי

מובאה מתוך המקורות

דוגמאות מהעולם

ביאור מילים קשות

בפינה זו על התלמיד להביע את דעתו בקשר לדילמה העולה מתוך היחידה

בפינה זו על התלמיד לענות לשאלה שנשאלת על ידי תלמיד בן גילו בנושא.

חלק א': זה הזמן לסלוח?

א. פתיחה:

טובה בן-ארי, מפקחת ארצית ליישום חוק זכויות התלמיד
המשרד: * רחוב השלושה 2 ת"א, מיקוד: 61092 * טל. 036896889 * פקס. 036896756
education.gov.il@E-mail: tovabe: , www.education.gov.il/zchuyot

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

אגף יישומי חוק ומדיניות

הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

בקשו מן התלמידים לספר על מקרים, בהם הם לא היו מוכנים לסלוח .

הערה ממוקדת: תנו לתלמידים כשתי דקות לחשוב על מקרה כזה. אם התלמידים נתקלים בקושי לשתף מומלץ, כי תכינו מראש סיפור משלכם ותפתחו בו, על מנת להקל את המשך השיח. בשל רגישות הנושא הקפידו שלא לחייב את התלמידים לדבר.

שאלות לדיון, לאחר הסבב:

- מהי סליחה וכיצד היא מתבטאת? (האם המילה 'סליחה' חייבת להיאמר במפורש? האם ישנה סליחה ללא בקשתה? האם כל בקשת סליחה שמתקבלת אכן מבטאת סליחה?)
- האם ישנם דברים עליהם לא ניתן לסלוח? מדוע?
- האם ראוי לבקש עליהם סליחה בכל זאת?
- מה משמעות קבלת הסליחה? (האם זה אומר ששכחתי? האם זה אומר שאין לעוול יותר משמעות?)
- מדוע אנו סולחים?
- למי נועדה הסליחה? (האם לפוגע – כאלמנט חינוכי, על מנת לרצות את הנפגע, לתיקון עוול שעשה? האם לנפגע – לתיקון עוול שנעשה לו, לשיפור ההרגשה שלו, כאלמנט חינוכי?)
- מהי הסיבה לבקש סליחה, גם כשיש ספק שהצד השני לא יסלח?
- מהן הדרכים, האפשרויות לבקש סליחה (לא רק באמירה)?
- עד מתי, לדעתכם, יש לבקש סליחה, אם הצד השני מסרב/ת לסלוח?

חלק ב': על סף הסליחה

טובה בן-ארי, מפקחת ארצית ליישום חוק זכויות התלמיד

המשרד : * רחוב השלושה 2 ת"א, מיקוד : 61092 * טל. 036896889 * פקס. 036896756

education.gov.il@E-mail: tovabe: , www.education.gov.il/zchuyot

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

אגף יישומי חוק ומדיניות

הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

קראו את הסיפור המרכזי, המופיע בדף העיתון, מתוך במסכת יומא. המסכת דנה בעלבון, שבין תלמיד לבין רבו, בקושי ובמורכבות לתקן את העוול והעלבון באמצעות בקשת סליחה, ובסוגיית האחריות לבקשת הסליחה.

מסכת יומא היא המסכת החמישית בסדר מועד (שדן בהלכות ומנהגים הקשורים לחגים ולמועדים במהלך השנה). פירוש שם המסכת – 'יומא' בארמית הוא 'היום', כלומר היום המיוחד – יום הכיפורים. ועוסקת בדיני והלכות יום כיפור.

רב היה קורא בתורה לפני רבו- רבי יהודה הנשיא.

נכנס ובא רבי חייא, תלמיד של רבי - חזר רב לקרוא מתחילת הפרשה.

נכנס ובא בר קפרא - חזר רב לתחילת הפרשה.

נכנס רבי שמעון בן רבי- חזר רב לתחילת הפרשה.

נכנס רבי חנינא בר חמא.

אמר רב: בכל פעם לחזור להתחלה?

ולא חזר לקרא מתחילת הפרשה.

הקפיד עליו רבי חנינא.

הלך רב לפייסו שלשה עשר ערבי יום כפורים.

ולא התפייס.

ע"פ תלמוד בבלי, מסכת יומא, דף פז

רקע לסיפור: סיפור זה מתאר מצב, המתרחש לעיתים גם בכיתה.

רב, תלמידו של רבי, הנו התלמיד שנבחר לקרוא בתורה במהלך השיעור. בזמן שרב קורא מגיעים

מספר תלמידים באיחור, אחד אחרי השני. רב מתחשב במאחרים ומתחיל בכל פעם את הקריאה

מחדש. במאחר הרביעי, שהוא רבי חנינא, בוחר רב להתעלם וממשיך בקריאה.

רבי חנינא נעלב. לא ברור, האם משום שרב סירב לחזור לתחילת הקריאה, או שמא בשל ההבדל

בהתייחסות בינו לבין שאר המאחרים. בין כך ובין כך מסרב רב חנינא לסלוח במשך 13 השנים,

בהם מגיע רב לביתו בכל ערב יום הכיפורים ומבקש ממנו סליחה.

רב - אבא בר איבו. נודע בתלמוד בפשטות בכינוי רב ומכונה גם אבא אריכא - כנראה בגלל קומתו הגבוהה. מחשובי אמוראי בבל ומייסד ישיבת סורא. עלה לארץ ישראל ולמד תורה מפי רבי יהודה הנשיא.

טובה בן-ארי, מפקחת ארצית ליישום חוק זכויות התלמיד

המשרד: * רחוב השלושה 2 ת"א, מיקוד: 61092 * טל. 036896889 * פקס. 036896756

education.gov.il@E-mail: tovabe: , www.education.gov.il/zchuyot

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

אגף יישומי חוק ומדיניות

הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

רבי -רבי יהודה הנשיא נשיא הסנהדרין ועורך המשנה, נצר למשפחת הלל הזקן וחותם תקופת התנאים. ערך את המשנה בשנת 200 לערך.

רבי חנינא בר חמא – אמורא ארצישראלי בדור הראשון. מגדולי בעלי האגדה. נולד בבבל ועלה לארץ ישראל. ישב בציפורי והיה תלמידו המובהק של ר' יהודה הנשיא (רבי). על קרבתו לרבי תעיד העובדה, שמכל תלמידיו בחר בו רבי לתפקיד ראש הישיבה תחתיו.

שאלות הבנה:

- מה תפקידו של רב במהלך השיעור? (למה הדבר דומה בשיעור של ימנו?) (רב הוא התלמיד שנבחר לקרוא במהלך השיעור לפני רבו ולפני התלמידים. הדבר מקביל אולי לבחירה של תלמיד לקרוא במהלך שיעור בכיתה).
- מה עושה רב, התלמיד של רבי יהודה הנשיא, בכל פעם, שנכנס תלמיד אחר באמצע השיעור, ומדוע?
- למה הכוונה ש"הקפיד עליו" רבי חנינא? מדוע לדעתכם הקפיד עליו?
- כיצד רבי חנינא הגיב לבקשת הסליחה של רב?
- מתי ובמשך כמה שנים ניסה רב לפייס את רבי חנינא?

שאלות לדיון:

- כיצד, לדעתכם, הרגיש רב בכל פעם, שנכנס תלמיד באיחור?
- האם, לדעתכם, צריך היה רב לחזור לראשית בכל פעם? כיצד הייתם נוהגים אתם במצב דומה?
- מדוע, לדעתכם, החליט רב רק בפעם הרביעית, שלא לחזור לתחילת הפרשה?
- מה לדעתכם היה צריך **רב** לעשות, על מנת למנוע את עלבוננו של רבי חנינא? הציעו דרכי תגובה שונות. (האם לעצור מחדש? האם מלכתחילה לא לקרוא מחדש כל פעם שאחד התלמידים נכנס? האם להגביל את כניסתם של מאחרים לשיעור?)
- האם, לדעתכם, היה צריך רבי (שהיה רבם ומורם) להתערב בסכסוך? אם כן – כיצד ומתי?
- מה, לדעתכם, היה **מונע** את הסכסוך בין רב לרבי חנינא ומדוע? (אם האיחורים היו נאסרים בשיעור - האם הסכסוך היה נמנע?)
- על מי, לדעתכם, מוטלת האחריות על היווצרות הסכסוך? (האם על רבי כמורה, האם על רב שקרא ולא חזר? האם על רבי חנינא שנעלב? האם על התלמידים שאיחרו לשיעור לפני רבי חנינא ועוררו את כעסו של רב?)
- האם לדעתכם לתלמידים שנכחו בשיעור - ולא פשרו בין רב ורבי חנינא, יש גם אחריות בסכסוך? האם תוכלו להביא דוגמאות נוספות לאחריותו של המגשר בסכסוך?

טובה בן-ארי, מפקחת ארצית ליישום חוק זכויות התלמיד

המשרד: * רחוב השלושה 2 ת"א, מיקוד: 61092 * טל. 036896889 * פקס. 036896756

education.gov.il@E-mail: tovabe: , www.education.gov.il/zchuyot

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

אגף יישומי חוק ומדיניות

הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

(הערה למורים : כדוגמא לחשיבות הגישור בסכסוך תוכלו להביא את המדרש על אהרון, שהיה "אוהב שלום ורודף שלום":

הלל אומר : הוי מתלמידיו של אהרן - אוהב שלום, ורודף שלום, ומשים שלום בין איש לאשתו, אוהב את הבריות, ומקרבן לתורה.
אוהב שלום כיצד?
מלמד שיהא אדם אוהב שלום בישראל בין כל אחד ואחד, כדרך שהיה אהרן אוהב שלום בין כל אחד ואחד...
שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה, הלך אהרן וישב אצל אחד מהם.
אמר לו : בני, ראה חברך שמצטער מאוד, וקורע את בגדיו, אומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי, בושתי ממנו שאני הוא שפגעתני בו!
והיה יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו.
והולך אהרן ויושב אצל האחר, ואומר לו : בני ראה חברך מהו אומר, מטרף את לבו וקורע את בגדיו, ואומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי? בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו . הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו.
וכשנפגשו זה בזה, התחבקו ונשקו זה לזה.
(אבות דרבי נתן, יב)

- מי צריך לפייס את מי לדעתכם? (האם רבי חנינא את רב, שאיחר לו לשיעור או שמא רב את רבי חנינא - על כך שלא חזר על הלימוד מהתחלה).
- מדוע בקשת הסליחה היתה דווקא בערב יום כיפור?
- עד מתי לדעתכם צריך רב לנסות ולפייס את רבי חנינא?
- האם, לדעתכם, התבטאה ההקפדה של רבי חנינא בדברים נוספים מלבד עצם העובדה שלא סלח? (האם דברו ביניהם במשך שלש עשרה שנים אלה בנושאים אחרים? האם התקיימו ביניהם קשרי חברות ולימוד משותפים?)
- מתי קרה גם לכם שנפגעתם מחבר על דבר מה? האם סלחתם לו לבסוף?
- **שאלה להרחבה :** השוו את המציאות בסיפור למציאות בימינו.

מיד לאחר הסיפור מובאת האמירה הבאה :

אמר רבי יוסי בר חנינא : כל המבקש סליחה מחברו, אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים

רבי יוסי בר חנינא - אמורא ארצישראלית חשובה, משלהי הדור השני ומהדור השלישי של התקופה. ככל הנראה לא היה בנו של אותו רבי חנינא מן הסיפור הקודם.

טובה בן-ארי, מפקחת ארצית ליישום חוק זכויות התלמיד

המשרד : * רחוב השלושה 2 ת"א, מיקוד : 61092 * טל. 036896889 * פקס. 036896756

education.gov.il@E-mail: tovabe: , www.education.gov.il/zchuyot

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

אגף יישומי חוק ומדיניות

הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

שאלו את התלמידים:

- מה דעתכם על כך? האם רב היה צריך להפסיק לבקש סליחה מרבי חנינא לאחר שלושה ניסיונות?
- מה אחריותו של רבי חנינא בבקשת הסליחה?
- מדוע בחר רב לבקש סליחה בכל ערב יום כיפור ולא בשאר השנה? (בהמשך לכך שאלו: מדוע נקבע מועד מיוחד לבקשת סליחה בשנה? מהם היתרונות ומהם החסרונות בקביעת מועד שכזה?)
- האם לדעתכם יש להבחין בין "עבירה כלפי הציבור" ובין עבירה המופנית כלפי "הפרט"?
- האם לדעתכם אופי בקשת הסליחה צריך להיות שונה בין "עבירה כלפי הציבור" ובין עבירה המופנות כלפי "הפרט"?
- מִנְתָּ וְחַיִּים, בְּיַד-לְשׁוֹן" (משלי יח, כא) - מהי השפעת הלשון והדיבור – לחיוב ולשלילה, לאור הסיפור שלמדנו? נמקו.

אפשרות מתודית:

בקשו מהתלמידים לכתוב סיפור המתאר מפגש מחודש של רב ורבי חנינא, ולהתייחס לשאלה – האם רבי חנינא סלח לרב או לא? אם לא – מה הם הנימוקים שלו? אם כן – מה הוביל לשינוי ביחסו?
תוכלו גם לבקש מן התלמידים להמחיש אותו.

טובה בן-ארי, מפקחת ארצית ליישום חוק זכויות התלמיד

המשרד: * רחוב השלושה 2 ת"א, מיקוד: 61092 * טל. 036896889 * פקס. 036896756

education.gov.il@E-mail: tovabe: , www.education.gov.il/zchuyot

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

אגף יישומי חוק ומדיניות

הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

חלק ג' – לבקש סליחה מילד

עד כאן התייחסנו לנושא של בקשת סליחה של תלמיד/ה מחבריהם. כעת נעסוק בסוגיית בקשת הסליחה של מבוגר/ת מילד/ה, ומהם האתגרים שיתכנו במצב כזה?

קראו את הסיפור הנוסף, המופיע בדף העיתון. הסיפור מתאר בקשת מחילה של מבוגר מילד, ומעלה את הדיון בשאלות מהם הקשיים שבבקשת סליחה כזו, ומדוע מקרים כאלו הם פחות שכיחים?

בקשת מחילה מילד

מעשה בילד צעיר שנכנס עם אביו להתפלל בבית הכנסת בימים הנוראים. נטל הילד מחזור גדול [ספר תפילות למועדי השנה היהודיים], ועמד והתפלל עם שאר המבוגרים. לפתע ניגש אליו הרב ולקח את המחזור מידי - בחושבו כי זוהי גמרא, וכי הילד מעז ללמוד באמצע התפילה! כשנוכח הרב בטעותו הוא פנה לבקש סליחה מאת הילד.

שנים חלפו, והילד חגג בר המצווה. לחגיגה הופיע לפתע אותו הרב. הוא נטל את הילד, ברכו ואמר: "עכשיו כשאתה בר מחילה - אני מבקש את סליחתך בשנית". מעובד על פי "אורחות רבנו" על הרב יעקב ישראל קניבסקי

שאלות הבנה:

- מה עשה הרב בסיפור ומדוע?
- מה עשה הרב כשנוכח בטעותו?
- הרב בסיפור ביקש סליחה מהילד פעמיים. באילו מקרים?
- מדוע ביקש הרב בשנית סליחה מאותו ילד לאחר שהגיע לבר מצווה?

טובה בן-ארי, מפקחת ארצית ליישום חוק זכויות התלמיד

המשרד: * רחוב השלושה 2 ת"א, מיקוד: 61092 * טל. 036896889 * פקס. 036896756

education.gov.il@E-mail: tovabe: , www.education.gov.il/zchuyot

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

אגף יישומי חוק ומדיניות

הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

שאלות לדיון:

- מה לדעתכם היתה תגובתו של הילד? מדוע אין היא מתוארת בסיפור?
- האם יש הבדל בין הסליחה הראשונה ובין השנייה? נמקו.
- על פי ההלכה ילד/ה עד הגיעם לגיל מצוות (בנות 12, בנים 13) אינם נחשבים "ברי מחילה" – כלומר צריך לבקש מחילה מהאפטרופוס שלהם (הורה וכד'). מה דעתכם על הבחנה זו?
- האם יש הבדל בין סליחה של ילד לסליחה של בוגר? אם כן, מהו?
- מהם הקשיים שיתכנו בבקשת סליחה של מבוגר/ת מילד/ה? (התייחסו הן לקשיים של המבוגר/ת והן לקשיים של הילד/ה).
- מהם הקשיים שיתכנו בבקשת סליחה של הורה / מורה שמבקש סליחה מילד/ה? האם לדעתכם יש ליצור הבחנה בין מקרים אלו לבין בקשת סליחה של כל מבוגר/ת אחר מילד/ה? נמקו.
- הביאו דוגמא (מחייכם או מהספרות) למקרה בו מבוגר/ת היה צריך לבקש סליחה מילד/ה. תארו את המקרה, דרכי ההתנהגות והתחושות של הצדדים המעורבים.

משימה:

- כתבו יומן של הילד או הרב מהסיפור, ובו הם מתארים את המקרה. תוכלו גם באמצעות קומיקס / בלוג / תיאור בפייסבוק או בכל דרך שתבחרו.

לסיכום:

מצב של בקשת סליחה בין בני אדם הנו קשה ומורכב. קל וחומר, כשמדובר במצב בו על המבוגר לבקש סליחה מהילד. מבוגרים – הורים או מורים – מתמודדים עם מצבים כאלו ביחסים שלהם עם ילדים בבית הספר ובבית, ועליהם לעמוד בפני האתגרים שבבקשה ובקבלה של סליחה זאת לאור חשיבותה הרבה.

טובה בן-ארי, מפקחת ארצית ליישום חוק זכויות התלמיד

המשרד: * רחוב השלושה 2 ת"א, מיקוד: 61092 * טל. 036896889 * פקס. 036896756

education.gov.il@E-mail: tovabe: , www.education.gov.il/zchuyot

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

אגף יישומי חוק ומדיניות

הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

חלק ד': "ללא מחילה אין עתיד"

א. כתבו על הלוח את המשפט הבא (המופיע בדף העיתון בפינת "שווה ציטוט"):

"ללא מחילה אין עתיד, אך ללא הודאה לא תיתכן סליחה"

דזמונד טוטו, מתוך ועדת האמת והפיוס בדרום אפריקה

ועדת האמת והפיוס היא ועדת חקירה ממלכתית שהוקמה ב-1995 על ידי ממשלתה החדשה של דרום אפריקה לאחר סיום משטר האפרטהייד. הועדה פעלה כך שאפשרה לקורבנות לספר את סיפוריהם ולמבצעי הפשעים להודות על אשמתם, עם אפשרות חנינה לאלו, שיודו הודאה מלאה ויתנצלו בפני הקורבנות. הווידויים האישיים והמפגשים היוו צעד לקראת פיוס, כאשר על פי גישת הועדה הסיפור והווידוי מובילים להכרה בסבל שנגרם ולמתן מחילה, ובעקבותיהם לפיוס. בראש הוועדה עמד הארכיבישוף דזמונד טוטו, חתן פרס נובל לשלום.

ב-1998 הגישה הוועדה את מסקנותיה, שכללו גינוי חריף לשני הצדדים על ביצוע זוועות בתקופת האפרטהייד. הקמתה, עבודתה ומסקנותיה היוו נדבך חשוב בהעברה השקטה של השלטון מהמיעוט הלבן לרוב השחור, ללא שאיפות נקם מצד השחורים ובקבלה גאה של השלטון החדש מצד הלבנים.

שאלות לדיון:

- האם, לדעתכם, ניתן לסלוח על כל עוול, כדוגמת הפשעים הקשים שנעשו בדרום אפריקה?
- האם, לדעתכם, הודאה בעוול ובקשת סליחה מספיקים במקרה של פשעים קשים אלו?
- "ללא מחילה אין עתיד" - מדוע? הביעו דעתכם על משפט זה בהיבט אישי ובהיבט אנושי ואוניברסלי.

ב. שאלו את התלמידים:

- אילו תנאים צריכים להתקיים לדעתכם על מנת שיתקיים תהליך של סליחה אמיתית?

טובה בן-ארי, מפקחת ארצית ליישום חוק זכויות התלמיד

המשרד: * רחוב השלושה 2 ת"א, מיקוד: 61092 * טל. 036896889 * פקס. 036896756

education.gov.il@E-mail: tovabe, www.education.gov.il/zchuyot

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

אגף יישומי חוק ומדיניות

הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

כדי לחדד את הדיון תוכלו להתייחס לשאלות המופיעות בדף העיתון בפינת "שפטו בעצמכם", המציעות כיוונים שונים בתהליך הסליחה:

האם יש לומר **במילים** את המילה 'סליחה'?

האם יש **להודות בעוול**, על מנת לקבל סליחה?

האם חשוב שתהיה **כוונה** באמירת הסליחה?

האם סליחה מחייבת **קשר** בין הפוגע לנפגע?
(פגישה פנים מול פנים, תקשורת כגון מייל, טלפון, מכתב, SMS וכדו')

האם סליחה מחייבת **המשך הקשר** בין הפוגע לנפגע,
לאחר בקשת הסליחה?

האם על הפוגע לקבל **עונש** על העוול שגרם?

האם על הנפגע לקבל **פיצוי** על העוול?

האם בקשת הסליחה צריכה להיערך באופן **אישי או בפומבי**?

התייחסו במהלך הדיון על התנאים אל הסיפור התלמודי, אל ועדת האמת והפיוס, ובעיקר אל המקרים שהציגו התלמידים בפתיחת השיעור.

הקשו ושאלו:

- באילו תנאים מתוך התנאים, שהעליתם, היה לדעתכם על רבי חנינא לסלוח לרב?
- אילו תנאים מתוך התנאים היו צריכים להתקיים בוועדת האמת והפיוס בדרום אפריקה?
- אם יתקיימו תנאים מסוימים, מתוך התנאים שהעליתם - האם תסכימו אתם בכל זאת לסלוח למי שפגע בכם?

משימת סיכום:

- עצבו סמל משלכם המבטא סליחה ו/או פיוס.

טובה בן-ארי, מפקחת ארצית ליישום חוק זכויות התלמיד

המשרד: * רחוב השלושה 2 ת"א, מיקוד: 61092 * טל. 036896889 * פקס. 036896756

education.gov.il@E-mail: tovabe: , www.education.gov.il/zchuyot

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

אגף יישומי חוק ומדיניות

הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

חלק ה': סיכום

במערך זה דנו במושגי הסליחה והפיוס ובמורכבות, שהם מזמנים לנו. התחלנו את השיעור בהצגת מקרים, שלדעת התלמידים אין אפשרות לסלוח עליהם, ואף התעמקנו בסיפור התלמודי המתאר מקרה בו סירב רבי חנינא לסלוח לרב על העלבון. לאחר מכן קראנו סיפור שבו דווקא המבוגר הוא זה המרהיב ומבקש מילד סליחה פעמים, ודנו בשוני ובאתגרים, שיתכנו בבקשת הסליחה של מבוגרים מילדים. ככל שהתמודדנו עם סוגיית הסליחה, עם המורכבות שמייצרת סוגיית הסליחה ועם התנאים שצריכים להתקיים בה, נוכחנו לדעת, כי רק כששני הצדדים - הן הפוגע והן הנפגע, יעשו את הצעד לסליחה, היא תוכל להתממש. כדאי לעודד את התלמידים, לאור לימוד מחודש, לעשות עם עצמם מעין "חשבון נפש" מחודש, לחזור (באופן אישי) אל המקרים שהציגו בתחילת השיעור ולבדוק עם עצמם, האם יוכלו להביא את עצמם למצב של סליחה ופיוס.

ניתן לסיים בפירושו של רבי אליעזר פאפו, המופיע בדף המקורות ומדבר על מחויבותו של הנפגע להתעלות ולמחול לחברו - על אף הקושי:

ואם יקשה בעיניו להתבייש עם חברו פנים אל פנים, יוכל לעשות על ידי שליח או על ידי כתב. כי באמת הכתיבה היא סימנא טבא [=סימן טוב] לכל הדבר הקשה לְדַבֵּר מפני הבושה, יכתוב ידו ולא יראו פניו עם שכנגדו. ... ובודאי שבבוא אחיו הישראלי לשאול ממנו מחילה, לא יהיה המוחל אכזרי, ותכף יתרצה למחול לו מחילה גמורה, כדי שלא יענש בסיבתו.

רבי אליעזר פאפו, 'פלא יועץ', דפוס יעקב הלוי ויוסף ענבי, קושטא תקפ"ד (1824), תשובה, עמ' רס"ג

רבי אליעזר פאפו

נולד ככל הנראה בשנת תק"ל (1770) בסרייבו שבבוסניה, שהייתה אז חלק מן האימפריה העות'מאנית. כיהן עד למותו כרבה של הקהילה הספרדית של סליסטרה בבולגריה. נפטר בשנת תקפ"ח (1828). כבר בגיל צעיר עסק בפרשנות ובפלפול בתלמוד וחיבר ספרים על כך. נודע בספרו 'פלא יועץ', אחד מספרי המוסר המפורסמים והנפוצים ביותר.

נספחים:

טובה בן-ארי, מפקחת ארצות ליישום חוק זכויות התלמיד

המשרד: * רחוב השלושה 2 ת"א, מיקוד: 61092 * טל. 036896889 * פקס. 036896756

education.gov.il@E-mail: tovabe: , www.education.gov.il/zchuyot

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

אגף יישומי חוק ומדיניות

הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

[מאמר: על סף הסליחה / משה הלברטל](#)

סליחה לכל גיל / עו"ד שרית אמסלם

...יש הסוברים כי מי שמבקש סליחה נמצא בעמדת נחיתות, חולשה. המבקש סליחה לא היה כשורה, ובבקשו סליחה עליו להודות בטעותו. גישה זו מתחדדת ביתר שאת לכשמדובר **בסליחה שהמבוגר צריך לבקש מהצעיר ממנו, כל שכן ממי שתנון לו ליחסי מרות**; הורה וילד, מורה ותלמיד, מנחה ותלמיד או חבר של הורה לילדו של האחר וכיו"ב. על רקע כך ניצב החשש מפני פגיעה בסמכותיות כלפי הצעירים. ומשכך **הסליחה צריכה להגיע על אף גילם הצעיר של אלה**.
...ובהקשר זה נשאל את השאלה, האין דרוש אדם "גדול" באמת על מנת לבקש סליחה, קל וחומר מזולתו הקטן ממנו, שלעיתים "נפגע" כדרך קבע ובאין מפריע? האין דרוש אדם גדול להודות בטעותו ולומר סליחה ומחילה? אדם דגול הוא מי שמשתדל להתעלות על עצמו ולהימנע מהתנהגות הפוגעת באחרים או לכל הפחות למזער הנזק, ולבקש סליחה, קל וחומר משהבין כי התנהגותו עלולה היא לפגוע בציפור נפשם העדינה של הרכים. יוצאים אנו למודים איפוא, כי הסליחה היא מעלה אנושית. כמו שמשגים יכולים לבטא אנושיות, כך גם בקשת הסליחה שיכולה לבוא בעקבות משגה היא תכונה אנושית.

הלוא מחנכים את הצעירים כי סליחה שמבקשים אינה תעודת עניות של המבקש. אדרבא, **יש לראות בחינוך לסליחה כמוהו חינוך לכבוד**. כבוד בין שווים ועידוד של התנהגויות רצויות. על כך ייאמר, נאה דורש, נאה מקיים. מבוגרים שיפגינו אותה אמת מידה התנהגותית כלפי הצעירים, יפגינו בפניהם נכוחה, כי אין דיבוריהם ריקים ממעשים. ובצד כך, דומני, כי יצא שכרנו. המבוגרים ישמשו דוגמה ומודל לצעירים מהם, דוגמה המגובה גם באקטיב.

(הכותבת היא חלק מצוות של אתר הפורומים המשפטיים lawforums.)

[מתוך האתר לזכויות התלמיד של משרד החינוך](#)

שאלות לדיון:

- אילו שתי עמדות מוצגות במאמר ביחס למקום של מבקש הסליחה? עם איזו עמדה אתם מזדהים יותר? נמקו.

טובה בן-ארי, מפקחת ארצית ליישום חוק זכויות התלמיד

המשרד: * רחוב השלושה 2 ת"א, מיקוד: 61092 * טל. 036896889 * פקס. 036896756

education.gov.il@E-mail: tovabe: , www.education.gov.il/zchuyot

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

אגף יישומי חוק ומדיניות

הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

- מה הקושי הנוסף שמתקיים בבקשת סליחה של מבוגר מילד, ומדוע?
- מדוע, על פי כותבת המאמר, יש למבוגרים אחריות חינוכית לבקש סליחה מהילדים בעת הצורך? מה דעתכם על טענה זו?
- האם תוכלו להביא דוגמאות למקרה בו מבוגר התקשה לבקש סליחה מילד? מה ארע בסופו של המקרה?

טובה בן-ארי, מפקחת ארצית ליישום חוק זכויות התלמיד

המשרד : * רחוב השלושה 2 ת"א, מיקוד : 61092 * טל. 036896889 * פקס. 036896756

education.gov.il@E-mail: tovabe: , www.education.gov.il/zchuyot